

Stockholms Universitet

Slaviska institutionen

Kandidatkurs i ryska VT 2014

Oblomov och lättjan

Författare: Felicia Lööv

Handledare: Per-Arne Bodin

Abstract

Jag har undersökt den berömda ryska litterära figuren, dagdrivaren Oblomov och specifikt hans lika berömda lättja och vad den i sin historiska, kulturella och psykologiska kontext ges för förklaringar. Jag har anlagt tre olika förklaringsmodeller på Oblomovs lättja, en historisk, en etnisk och en psykologisk. Jag har använt mig av en närstudiemodell. Resultaten och analysen är enligt följande: Adelsmannen Oblomov, huvudperson i Ivan Gontjarovs roman med samma namn, har blivit berömd för sin indolens och sitt vegeerande sätt att leva.

Romanen mötte redan i det samtida Ryssland en rad olika tolkningar om vad Oblomovs lättja kunde bero på. Romanen utkom två år före livegenskapens avskaffande. Oblomovs tillstånd analyserades utifrån en rad olika perspektiv. Några såg lättjan som ett resultat av hans plats i samhällsstrukturen, det vill säga anlade ett historiskt perspektiv. Vissa kritiker har sett hans lättja som ett resultat av att han var överdrivet bortskämd och skyddad i sin barndom, andra har ansett att denna lättja skulle vara ett allmänt etniskt drag hos ryssar oavsett klass.

Karaktären Oblomov hamnade i en politisk debatt som försiggick när romanen kom ut.

Oblomov som ”person” hamnade ibland i bakgrunden och diskussionen blev mer politisk än romanen själv. Radikaler tog Oblomov som utgångspunkt för att kritisera samhället och propagera för reformer. Andra blev sårade av vad de ansåg vara en orättvis bild av ”ryssen”.

Senare har uttolkare kunnat titta på honom mindre polemiskt och går man fram ytterligare i tiden finner man uttolkare med ett renodlat psykologiskt perspektiv på Oblomov. Jag har alltså närläst romanen och studier av en rad uttolkare som har något av dessa perspektiv på Oblomovs lättja och har försökt att kritiskt granska dem och letat efter substans i romanen som skulle kunna stödja respektive kritikers teorier och förklaringsmodeller alternativt som inte förefaller rimliga. Jag finner att dessa olika perspektiv på karaktären Oblomov – det historiska, det etniska och det psykologiska – alla har relevans som förklaring till hans lättja. Jag finner också att de olika perspektiven samverkar.

Nyckelord: etnisk modell, historisk modell, lättja, Oblomov, oblomoveri, psykologisk modell, rysk litteratur

Innehållsförteckning

Sammanfattning/ Abstract.....	2
Inledning och tidigare forskning	5
Syfte	6

Metod och avgränsningar	6
Undersökning	7
Disposition	7
Tidigare forskning	7
Historisk bakgrund	8
Ivan Gontjarov.....	9
Romanens tillkomst.....	10
Romanen.....	11
De olika förklaringsmodellerna.....	14
Den historiska förklaringsmodellen	14
Den etniska förklaringsmodellen.....	18
Den psykologiska förklaringsmodellen.....	25
Några övriga infallsvinklar.....	30
Diskussion	32
Referenser.....	36

Inledning och tidigare forskning

Idén bakom den här uppsatsen var från början en önskan att studera föreställningen om den late ryssen. Jag undrade vad det var det för slags föreställning och varför ryssarna själva verkade tycka om att odla den. I Sverige förklaras ofta ryssarnas, påstådda eller verkliga, brist på initiativförmåga ha att göra med sovjetsystemet, där egna initiativ inte uppmuntrades, där man tjänade lika lite oavsett hur bra man presterade etc. Tittar man närmare på saken märker man snart att den här föreställningen har en äldre historia än sovjetsystemet. Den ryske filosofen Nikolaj Berdjajev är en av dem som försökt förklara denna påstådda ryska egenskap.

Власть шири над русской душой порождает целый ряд русских качеств и русских недостатков. Русская лень, беспечность, недостаток инициативы, слабо развитое чувство ответственности с этим связаны. Ширь русской земли и ширь русской души давили русскую энергию, открывая возможность движения в сторону экстенсивности.¹

Det finns i ryskan ett par lite lustiga talesätt som uttrycker en viss attityd till arbete: ”rabota ne volk, v les ne ubezjit” och ”my raboty ne boimsja, v robotu ne pojdjom”. När det gäller innebörden i det första ordspråket tolkar jag det som att arbetet alltid finns kvar och att det därför är meningslöst att anstränga sig för mycket, du måste ändå gå upp nästa dag och fortsätta sisyfosarbetet. Vad gömmer sig i det andra ordspråket? Vad menar man med att man inte är rädd för arbetet? Kanske ska det förstås som att det är arbetsgivaren, eller ”slavdrivaren”, som man deklarerar att man inte är rädd för? Det finns ett begrepp som brukar användas när man talar om rysk lättja – oblomoveri.

Slår man upp oblomoveri i standardverket Dals ryska ordbok från 1800-talet står det:

Обломовщина – русская вялость, лень, косность, равнодушие к общественным вопросам. Begreppet kommer från Ivan Gontjarovs roman *Oblomov* om den late adelsmannen med samma namn. Han har alltsedan romanens publicering fått representera ”rysk lättja”. Den godhjärtade adelsmannen Oblomov är utomordentligt lat. I romanen skildras bl.a. hur hans lättja tar sig uttryck, hans erfarenheter som barn och vilka omständigheter han lever under. Samtida och senare kritiker och uttolkare av Oblomovs lättja

¹ Nikolaj Berdjajev, *Sudba Rossii, Psichologija russkogo naroda, O vlasti prostranstv nad russkoj dusjoj*, Sbornik statej, 1914-1917, Elektronnaja biblioteka RoyalLib.ru, http://royallib.ru/book/berdyayev_nikolay/sudba_rossii_sbornik_statej_1914___1917.html

har olika synsätt på hur den kan ha uppkommit.

Sammanfattningsvis vill jag i denna uppsats, utifrån denna bakgrund, undersöka Oblomovs lättja och förklaringar till denna. Utifrån inledningen har jag formulerat och avgränsat mitt syfte i följande forskningsfrågor.

Syfte

Syftet med studien är att studera några olika möjliga förklaringar till Oblomovs lättja och ställa olika förklaringsmodeller mot varandra.

Studien avgränsas med följande forskningsfrågor.

Vilka förklaringsmodeller finns till Oblomovs lättja?

Hur kan dessa förklaringsmodeller beskrivas och tydliggöras?

Hur kan jämförelserna mellan modellerna förstås?

Vilka brister finns i argumentationen kring Oblomov hos de kritiker och litteraturvetare som jag tar upp?

Metod och avgränsningar

Min studie är en dokumentstudie. De dokument jag har studerat är romanen och tillhörande sekundärlitteratur. Jag bedömde att det skulle ta för lång tid att tränga igenom 1800-talsryska utan att ha en förförståelse för texten. Jag valde därför att först läsa romanen på svenska och sedan på ryska. Min undersökning omfattar artiklar från tiden då boken utkom men jag kommer också att hänvisa till senare arbeten om Gontjarovs roman.

Undersökning

Disposition

Undersökningen är disponerad enligt följande: Först behandlar jag det verk som varit mest centralt för denna undersökning, sedan ger jag en historisk bakgrund och förklaring av begreppet den överflödiga människan, dit Oblomov brukar räknas. Därefter kommer ett kortare avsnitt om Oblomovs författare, Ivan Gontjarov, vilket följs av ett avsnitt om romanens tillkomst. Vidare kommer en beskrivning av kärnan i romanens innehåll. Sedan går jag in på de olika förklaringsmodellerna om de möjliga orsakerna till Oblomovs lättja: först den som jag har valt att kalla för den historiska förklaringsmodellen, inom vilken även ryms en sovjetisk förklaringsmodell, sedan den etniska förklaringsmodellen, det vill säga att Oblomovs lättja beror på det faktum att han är ryss, och sist den psykologiska förklaringsmodellen. Avslutningsvis följer en diskussion och en sammanfattning.

Tidigare forskning

Det verk som har varit mest givande och relevant för den här uppsatsen är antologin *Roman I.A. Gontjarova "Oblomov" v russkoj kritike*² som är sammanställd 1991 och innehåller artiklar om Oblomov av olika kritiker, huvudsakligen Gontjarovs samtida, men även några från lite senare tid. Artiklarna är skrivna från 1859 och ungefär 50 år framåt. Här får vi i Gontjarovs "Lutjsje pozdno tjem nikogda" bekanta oss med författarens egna tankar kring romanen, en artikel som Gontjarov själv beskriver som kritiska anteckningar, analys och förklaringar av sina verk och där han även kommenterar kritiken kring Oblomov. Här finns också den artikel som alltid brukar tas upp i sådana här sammanhang, nämligen "Tjto takoje oblomovsjtjina?" av kritikern Dobroljubov, vilken brukar ses som en klassiker i sig själv och som i uppsatsen får representera en historisk tolkning av Oblomov. Antologin i sin helhet ger en bra bild av den debatt som uppstod kring romanen när den gavs ut och här har jag hämtat de flesta företrädarna för de olika förklaringsmodellerna som jag valt att ta upp. Artiklarna följer i kronologisk ordning, vilket gör det enkelt att följa debatten. Kritikern Annenskijs

² *Roman I.A. Gontjarova "Oblomov" v russkoj kritike*, red. M.V. Otradin, Izdatelstvo Leningradskogo universiteta, Leningrad 1991

artikel ”Gontjarov i ego Oblomov” från 1892 är naturligt nog inte lika polemisk som de artiklar som publicerades strax efter romanens publicering. Han är friare att kunna betrakta Oblomov utan att fasta i den politiska debatt som romanen gav upphov till. Ytterligare lite längre fram i tiden finner vi två artiklar publicerade 1904, av kritikern Ovsjaniko-Kulikovskij, som i dessa i huvudsak står för en etnisk tolkning, även om han själv kanske inte skulle acceptera den beskrivningen. Senare forskning har bl.a. bidragit med jungianska och freudianska tolkningar av Oblomov och också en hel del om mycket specifika aspekter av romanen som inte har någon relevans för den här uppsatsen.

Historisk bakgrund

Den överflödiga människan i den ryska 1800-talslitteraturen

Oblomov brukar räknas till de s.k. överflödiga människorna. Den överflödiga människan var en vanligt förekommande karaktär i den ryska litteraturen i mitten av 1800-talet. Han dyker upp i olika skepnader; hos Turgenjev som adelsmannen Rudin i romanen med samma namn, som Jevgenij Onegin hos Pusjkin och som den livströtte Petjorin i Lermontovs *Geroj nasjego vremeni*. Den överflödiga människan är en ung, inte sällan begåvad man som har svårt att finna sin plats i tillvaron. Han lever ofta ett passivt liv och präglas av skepticism och alienation. I brist på vettig sysselsättning och i sitt sökande efter spänning sysslar han ofta med hasardspel och hamnar i dueller.

Kelly Hamren, professor i engelska och slaviska språk, menar att den överflödiga människan uppstod när öst mötte väst när Ryssland moderniserades och den ryske adelsmannen hamnade mellan två stolar³. Han var tillräckligt modern och västerländsk för att plågas av vetskapen att han var underutvecklad och samtidigt tillräckligt rysk för att känna att något viktigt saknades i den västerländska livsstilen – en andlig dimension. Trots att han upplevde den västerländska kulturen som ytlig kunde han inte återgå till det traditionella, ryska livet. Han hade redan ryckts upp från sina rötter och hans oskuld var för alltid förlorad. Kelly Hamren beskriver de psykologiska komplikationerna av mötet mellan öst och väst:

The superfluous man is the bastard child of a volatile, centuries-long love affair between the Western mind and the Slavic soul.⁴

³ Kelly Hamren, *The Eternal Stranger: The Superfluous Man in Nineteenth-Century Russian Literature*, Lynchburg University, Virginia 2011, s. 14

⁴ Hamren, s. 5

Joanna Hubbs, professor i rysk kulturhistoria och litteratur, framför en teori om att det västerländska inflytandet i överklassen under 1700-talet resulterade i en kraftig skilsmässa från dess traditionella kultur och att denna skilsmässa upprepades i varje generation till följd av de barnuppfostringstraditioner man tillämpade.⁵ Adeln överlät sina barn till en amma. Via ammorna och barnflickorna, som kom från enkla, lantliga förhållanden, fick adelns barn den traditionella ryska kulturen bokstavligen via modersmjölken, för att sedan vid relativt tidig ålder, ofta så tidigt som vid sju års ålder, skickas iväg till internatskola, där de västerländska idealen dominerade. Detta orsakade, enligt Joanna Hubbs, en djup känsla av rotlöshet.

Ivan Gontjarov

Ivan Aleksandrovitj Gontjarov, född 1812, kom från en förmögen köpmannafamilj i Simbirsk, nuvarande Uljanovsk, vid Volga, på gränsen mellan Europa och Asien.

Han har beskrivit sin hemstad som en perfekt bild av sömnighet och stagnation.⁶ I sin självbiografiska bok *Na rodine* berättar Gontjarov om sin gudfar, adelsman och pensionerad sjökaptan, som tillsammans med sina vänner levde ett lättjefullt liv och som gav Gontjarov idén till skapandet av Oblomov.⁷ Gudfadern och hans vänner gick omkring i morgonrock hela dagarna och rörde sig sällan utanför hemtrakten.

I motsats till Oblomov gav Gontjarov inte efter för denna ”sjukdom”. Både Gontjarov och Oblomov började vid åtta års ålder vid internatskola, men här slutar likheterna. Gontjarov undvek inte arbete, försökte inte smita sig hem från skolan så ofta som möjligt, utan läste glupskt igenom rektorns hela lilla bibliotek och lärde sig tyska av rektorns tyska fru.⁸

Vi kan alltså avfärda eventuella teorier om att *Oblomov* skulle vara en slags självbiografi. När Gontjarov var tio år skickades han till handelsskola. Han trivdes inte på handelsskolan, där lärarna var dåliga, okunniga och dessutom ofta var fulla och otrevliga. 1830 återvände Gontjarov till Simbirsk utan att ha avslutat handelsskolan.⁹

Efter detta kom tre fruktsamma år vid Moskvas universitet där han studerade med landets blivande filosofiska elit. Gontjarov studerade en kort tid tillsammans med Lermontov. På en

⁵ Hamren, s.15

⁶ Joseph Frank, “Being and Laziness”, *The New Republic*, 29 januari 2007, s.28.

⁷ Dmitrij Nikolajevitj Ovsjaniko-Kulikovskij, “Oblomovtjsjina i Stolz” i *Roman I.A. Gontjarova “Oblomov” v russkoj kritike*, s.251

⁸ Nathalie Baratoff, *Oblomov – A Jungian Approach. A Literary Image of the Mother Complex*, Bern 1990 s.16

⁹ Galya Diment, “The Precocious Talent of Ivan Goncharov”, i *Goncharov’s Oblomov. A Critical Companion*, red. Galya Diment, Northwestern University Press, Evanston, Illinois 1998, s. 9

lektion 1832 föreläste hans stora förebild Pusjkin¹⁰. Gontjarov arbetade sedan som översättare på finansministeriets avdelning för utrikeshandel efter sin universitetsexamen 1835. Gontjarov var, till skillnad från sina samtida författarkollegor, inte ekonomiskt oberoende och tvingades arbeta inom statlig förvaltning och senare som guvernörens censor. Han arbetade bara för att kunna skriva och var inte intresserad av någon karriär i arbetet.¹¹

Romanens tillkomst

Gontjarovs filosofistudier ägde rum under hans mest formbara år, under en tid då zapadnik och slavofilrörelserna tog form. Striden handlade om Rysslands identitet, var Ryssland hörde hemma och i vilken riktning Ryssland skulle gå. Denna fråga fanns hela tiden i luften under *Oblomovs* tillblivelse. Gontjarov började arbeta på *Oblomov* 1847.

[...]с той самой минуты, когда я начал писать для печати [...] у меня был один артистический идеал: это — изображение честной, доброй, симпатичной природы, в высшей степени идеалиста, всю жизнь борющегося, ищущего правды, встречающего ложь на каждом шагу, обманывающегося и, наконец, окончательно охлаждающегося и впадающего в апатию и бессилие от сознания слабости своей и чужой, то есть вообще человеческой природы.¹²

1852 gav han sig iväg på en jordenruntresa och var tillbaka i S:t Petersburg först i februari 1855. Även om han inte arbetade med romanen under resan fanns den ständigt närvarande i hans medvetande. Det vet vi eftersom den upprepade gånger dyker upp i hans brev hem. Först tolv år senare var romanen klar och kunde 1859 publiceras. Kapitlet ”Oblomovs dröm” hade dock redan publicerats i den litterära tidskriften *Sovremennik* 1849 och rönt stor uppskattning hos läsarna. Efter att ha lagt romanprojektet på is kom fortsättningen på romanen till honom, den tycktes skriva sig själv i en rasande fart sommaren 1857, då han befann sig på kurorten Marienbad, där han vistades på grund av oro för sin hälsa.

Han blev själv förvånad över att han på mycket kort tid lyckades slutföra det projekt som han inte lyckats slutföra på många år. I ett brev till sin vän Lchovskij beskriver han det som någon dikterade för honom.¹³

Kulturklimatet under Gontjarovs tidiga skapande period präglades av en stark strävan bort

¹⁰ Diment, s. 10

¹¹ Baratoff, s. 16

¹² Fundamentalnaja elektronaja biblioteka, <http://feb-web.ru/feb/gonchar/texts/g0/g8/g8-360-.htm>

¹³ Ivan Gontjarov, brev till Lchovskij, Marienbad 2 augusti 1857, i *Goncharov's Oblomov. A Critical Companion*, red. Galya Diment, Northwestern University Press, Evanston, Illinois 1998, s. 142

från romantik och sentimentalism. Rationalism och objektivitet var tidens motto. Hans egen position var mer kluven än många av hans samtidas. Gontjarov sade om Oblomovs betjänt Zachar att ”han hörde till två epoker, och båda lämnade avtryck i honom”. Galya Diment, professor i slaviska språk och litteratur, menar att han egentligen syftade på sig själv när han sade så.¹⁴ Författaren Vladimir Korolenko sade, drygt 50 år efter *Oblomovs* publicering, att Gontjarov naturligtvis avvisade oblomoveriet på ett intellektuellt plan, men att han innerst inne älskade det gränslöst.”¹⁵

Efter Oblomov

Parallellt med arbetet med *Oblomov* skrev Gontjarov på romanen *Obryv*, som utkom först 1869 och fick ett ljumt mottagande. Den anses allmänt som den svagaste av Gontjarovs tre romaner. När romanen publicerades fick de som hade sett konservativa tendenser hos Gontjarov vatten på sin kvarn och han anklagades för att vara reaktionär.¹⁶ Detta mottagande bidrog med all säkerhet till att Gontjarov efter detta inte gav ut några fler romaner, utan bara noveller, essäer, recensioner och artiklar. Gontjarov dog 1891, 79 år gammal.

Romanen

Huvudpersonen Ilja Iljitj Oblomov, drygt 30 år gammal, bor i S:t Peterburg på Goročovajagatan där han mestadels tillbringar sin tid till sängs. Det är hans naturliga tillstånd, får läsaren veta.

Леженье у Ильи Ильича не было ни необходимости, как у больного или как у человека, который хочет спать, ни случайностью, как у того, кто устал, ни наслаждением, как у лентяя: это было его нормальным состоянием.¹⁷

Romanens första del utspelar sig följaktligen i huvudsak i Oblomovs säng.

I en scen ligger Oblomov på sin soffa och en rad olika vänner kommer och besöker honom. En av dem är hans bästa vän Stolz, som försöker sporra honom att aktivera sig, men utan framgång. Vår hjälte har i sitt hushåll flera betjänter. Den viktigaste är Zachar, som inte står

¹⁴ Diment, s. 11

¹⁵ Vladimir Galaktionovitj Korolenko, ”I.A. Gontjarov i molodoje pokolenie”, i *Roman I.A. Gontjarova "Oblomov" v russkoj kritike*, s.273

¹⁶ Diment, s.34

¹⁷ Ivan Gontjarov, *Oblomov*, Moskva 2011, s. 6.

sin husbonde efter i lättja. Sedan barnsben har Oblomov betjänats av Zachar. De lever i symbios med varandra och kan inte föreställa sig livet utan varandra.

Oblomov har ärvt 350 själar, det vill säga livegna, och har därmed sin försörjning säkrad. Det är i alla fall vad han tror. Så har det alltid varit, men det har dykt upp orosmoln på himlen, ska det visa sig. När vi kommer in i Oblomovs liv har han bott tolv år i S:t Petersburg utan att en enda gång lämna staden, inte ens för att engagera sig i den egendom varifrån han får sin försörjning. Han har inget arbete, ingen hobby och han är heller inte aktiv i societeten. Hans enda sysselsättning består i att ligga och fundera och dagdrömma.

Мысль гуляла волной птицей по лицу, порхала в глазах, садилась на полуотворенные губы, пряталась в складках лба, потом совсем пропала, и тогда во всем лице теплился ровный свет беспечности.¹⁸

Han funderar på hur man bör leva, och han fantiserar om ett idylliskt liv i lugn och ro på godset Oblomovka, där han är uppvuxen och dit han drömmer om att återvända.

Ingenting verkar kunna förmå honom att resa sig från sängen – varken problem på godset, om vilka han blivit informerad genom brev, eller hot om nära förestående vräkning från lägenheten. Vännen Stolz, vars mor är ryska och fadern tysk, är Oblomovs raka motsats. Han är affärsman, reser runt, läser mycket och deltar aktivt i societetslivet. Han försöker aktivera sin vän och tvingar med honom ut utanför lägenheten. Oblomov låter sig av ren slöhet, i brist på krafter att sätta emot, släpas med på diverse aktiviteter. Han kan inte förstå till vilken nytta, tills han, genom Stolz, träffar Olga och förälskar sig. Detta är vändpunkten i hans liv. Hon är i 20-årsåldern, livlig, idealistisk, imponerad av vad Stolz har berättat om Oblomov och hon tar på sig uppgiften att väcka Oblomovs ”kristallklara själ” till liv, och det ser först ut som hon lyckas. Den mittersta delen av romanen kretsar kring kärleken mellan Olga och Oblomov och Oblomovs förvandling.

Hon får honom att leva upp. Efter mycket om och men lyckas han komma till skott och friar till Olga. Längre än så kommer han inte. Efter ett tag sinar de krafter som förälskelsen har gett honom, och han sjunker tillbaka till sitt tidigare vegeterande tillstånd.

Zachar väcker sin husbonde otaliga gånger under dagens lopp, men oftast förgäves. Oblomov somnar snabbt om igen.

Ты думаешь, я сплю? Я не сплю, я все слышу... А сам уж опять спал. –Ну, говорил Захар в отчаянии, – ах ты, головушка! Что лежишь, как колода? Ведь на тебя смотреть тошно. Поглядите, добрые люди!..

¹⁸ Gontjarov, Oblomov, s. 5

Тьфу!¹⁹

Så fort ett hinder på vägen dyker upp står han handlingsförlamad, helt oförmögen att ta sig ur situationen. Han verkar också vilja se problem överallt, så att han ska få en anledning att dra sig tillbaka till sin trygga plats i sängen, insvept i sin hemtama gamla morgonrock. Oblomov flyttar till en lägenhet på viborgska sidan av S:t Petersburg, en bra bit utanför staden, efter att ha låtit sig luras av ”vännen” och skojaren Tarantiev. Där huserar Agafja Matvejevna Psjenitsina, syster till Ivan Matvejevitj Muchojarov, som tillsammans med Tarantiev försöker skinna Oblomov på allt han äger och har. Genom Agafijas omsorg låter han sig vaggas till sömns, tillbaka till det apatiska tillstånd han befann sig i innan förälskelsen i Olga. Olga slåss för deras kärlek utan framgång och slutligen ger hon upp hoppet om Oblomov, och lämnar honom, när hon förstått att ingenting kan väcka Oblomov ur hans dvala. För honom kommer detta som en lättnad då han kan fortsätta leva sitt liv utan att behöva ta itu med några problem. Olga åker utomlands för att komma över sorgen och träffar där av en slump Stolz och efter att ha våndats kommer hon över sina betänkligheter och gifter sig med honom. Oblomov och Stolz förblir vänner. Stolz försöker väcka Oblomov till liv vid upprepade tillfällen. Han räddar honom ur ekonomisk knipa och försöker få honom att lämna hushållerskan Agafija, men det fungerar inte. Stolz blir trots det mer och mer övertygad om Oblomovs godhet. Oblomov gifter sig i stället med Agafja Matvejevna, som föder honom en son, och slutligen dör han i all stillhet i sömnen av ett slaganfall. Hans död verkar inte smärta hans nära nämnvärt. Kritikern Innokentij Annenskij anmärkte att läsaren, trots att skildringen av Oblomov är en av de mest levande i rysk litteratur, ändå berörs mindre av hans död än av ett träds död i Tolsojs *Tre dödsfall*.²⁰

Innan vi går in på de olika förklaringsmodellerna låter jag Annenskij ge en vacker och träffsäker beskrivning av Oblomov:

Это человек породистый: он красив и чистоплотен, [...] Он умен, но не цепким, хищным, практическим умом, а скорее тонким, мысль его склонна к расплывчатости. Хитрости в нем нет, еще менее расчетливости. [...] В нем ни жадности, ни распутства, ни жестокости: с сердцем более нежным, чем страстным, он получил от ряда рабовладельческих поколений, здоровую, чистую и спокойно текущую кровь – источник душевного целомудрия. Обломов эгоист. Не то что он никого не любил, - вспомните эту жаркую слезу, когда во сне вспоминалась мать; он любил Штольца, любил Ольгу, но он эгоист по наивному убеждению, что он человек особой породы и на него должны работать принадлежащие ему люди. Люди должны его беречь, уважать, любить и все за него делать; это право его рождения [...]

Он никогда не представляет себе свое счастье основанным на несчастье других; но он не стал бы работать ни для своего, ни для чужого благосостояния. Работа в человеке, который может лежать, представляется ему проявлением алчности или суетливости, одинаково ему противных.²¹

¹⁹ Gontjarov, Oblomov, s. 150

²⁰ Diment, s. 19

²¹ Innokentij Fjodorovitj Annenskij, ”Gontjarov i ego Oblomov”, i *Roman I.A. Gontjarova “Oblomov” v russkoj*

De olika förklaringsmodellerna

Den historiska förklaringsmodellen

Den viktigaste företrädaren för den historiska förklaringsmodellen är 1800-talskritikern Dobroljubov, men han tar i sin artikel ”Тјто такоје обломовсјтјина?”²² också upp andra förklaringar till Oblomovs lättja. För Dobroljubov är Oblomov i första hand en skildring av ett samhällsfenomen. Stolz har gett fenomenet ett namn – oblomoveri. Dobroljubov menar att oblomoveriet är vida spritt i det ryska samhället och att det har skildrats genom många litterära figurer före Oblomov.

[...] все герои замечательнейших русских повестей и романов страдают оттого, что не видят цели в жизни и не находят себе приличной деятельности. [...] раскройте, например, «Онегина», «Героя нашего времени», «Кто виноват», «Рудина» или «Лишнего человека» [...] в каждом из них вы найдете черты, почти буквально сходные с чертами Обломова.²³

Oblomov är helt enkelt en överflödig människa, eller – de överflödiga människorna är oblomovare. Skillnaden mellan Oblomov och de andra överflödiga människorna är bara, menar Dobroljubov, att Oblomov har dragit företeelsen till sin spets, han är en fulländad oblomovare, men orsaken till Oblomovs lättja är den samma som för de andra överflödiga människorna. Den är en produkt av livegenskapen, adelskapet och att inte behöva arbeta för att överleva. Den typ av uppfostran han har fått är mycket vanlig för en rysk överklasspojke på landet, menar Dobroljubov, och det hade snarare varit märkligt om han inte hade blivit så som han är med en sådan uppväxt. Han har helt enkelt aldrig behövt göra någonting själv. Inte nog med att han inte har behövt göra någonting, han har dessutom under hela sin uppväxt blivit hindrad av tjänstefolk så fort han har försökt göra någonting. De krafter han hade som liten slocknade så småningom när han hela tiden hindrades från att springa, klättra etcetera. Oblomov har inget dåligt samvete för sin överksamhet. Han har en särställning som motiverar överksamheten, förklarar han för Zachar:

Да, разве я мечусь, разве работаю? Мало ем, что ли? Худошав или жалок на вид? [...] Кажется, подать, сделать – есть кому! Я ни разу не натянул себе чулок на ноги, как живу, слава Богу! Стану ли я беспокоиться? [...] И кому я это говорю? Не ты ли с детства ходил за мной? Ты все это знаешь, видел, что я воспитан нежно, что я ни холода, ни голода не терпел, нужды не знал, хлеба себе не зарабатывал

kritike, red.M.V. Otradin, Leningrad 1991s. 227

²² Nikolaj Aleksandrovitj Dobroljubov, ”Тјто такоје обломовсјтјина”, i *Roman I.A. Gontjarova "Oblomov" v russkoj kritike*, red.M.V. Otradin (Izdatelstvo Leningradskogo universiteta 1991)s.34-68

²³ N.A. Dobroljubov, Тјто такоје обломовсјтјина? i *Roman I.A. Gontjarova "Oblomov" v russkoj kritike*, s. 47

и вообще черным делом не занимался.²⁴

Efter ett tag upptäckte han att det var ganska bekvämt att aldrig behöva göra någonting. Han får alla sina nycker uppfyllda och utvecklas till en arrogant och karaktärslös person. Eftersom någon annan alltid uppfyller hans önskningar förlorar han förmågan att se sambandet mellan mål och medel, han vet helt enkelt inte hur man gör för att få någonting gjort, förutom att befalla någon annan. Han står således handfallen inför minsta hinder. Den uppfostran Oblomov har fått har alltså både lyckats ta död på de krafter han hade som liten och dessutom gjort honom helt oförmögen att göra någonting själv. Till sin bekant Ivan Matvejevitj säger han:

Кто я, что такое? спросите вы... Подите спросите у Захара, и он скажет вам 'барин!'
Да, я барини делать ничего не умею!²⁵

Dobroljubov understryker att Oblomov inte är lat och apatisk av naturen.

Несправедливо было бы думать, что он от природы лишен способности произвольного движения.
Вовсе нет: от природы он – человек как и все.²⁶

Som ett tecken på att Oblomov innerst inne inte är apatisk tar Dobroljubov upp Oblomovs dagdrömmar om att tjäna fosterlandet, om militära hjältedåd eller om att bli en stor, beundrad filosof etcetera. Detta, menar Dobroljubov, tyder på att han vill någonting, söker någonting och att han har ambitioner, men att han inte vet hur han ska gå till väga för att förverkliga dessa ambitioner. Dobroljubov pekar också på att de överflödiga människorna saknar förmåga av ge livet en mening samt att de är fullständigt onyttiga för samhället.

Är Oblomov en överflödig människa?

Enligt Dobroljubov är Oblomov en överflödig människa, även om han inte använde sig av det begreppet, eftersom de flesta kritiker vid den här tiden ansåg att den överflödiga människan var en sympatisk figur.²⁷

²⁴ Gontjarov, *Oblomov*, s. 91

²⁵ Gontjarov, *Oblomov*, s. 361

²⁶ N.A. Dobroljubov, "Тјто такоје обломовсјтјина?" i *Roman I.A. Gontjarova "Oblomov" v ruskoj kritike*, s.43

²⁷ Alfred Kuhn, Dobroliubov's Critique of Oblomov: Polemics and Psychology, *Slavic Review*, vol.3, no.1, mars

Dobroljubov menade att det som skiljer Oblomov från de andra bara är att Oblomov har dragit företeelsen till sin spets, han är en fulländad överflödiga människa, eller oblomovare, som Dobroljubov uttrycker det. Så här blir den överflödiga människan när hon åldras, de andra har bara inte hunnit komma till det stadiet än. Genom sin extrema variant av fenomenet har Oblomov blottat alla överflödiga människor och vi kan nu se hur onyttiga dessa människor är på ett annat sätt än tidigare.

Men är det verkligen samma sjukdom Oblomov och de överflödiga människorna är drabbade av? Visst kan man finna likheter, men är det inte alldeles för mycket som skiljer dem?

Oblomov är inte bara oförmögen till handling, han är heller inte intresserad, han vill inte göra någonting, vilket skiljer honom från de övriga som Dobroljubov jämför honom med.

Oblomov orkar knappt tänka klart en tanke innan han somnar.

Även om det viktiga för Dobroljubov är att understryka att Oblomovs sjukliga tillstånd har orsakats av yttre omständigheter, att han inte tillhör någon speciell människosort som är apatisk av naturen, så tvingas Dobroljubov tillstå att det finns en medfödd skillnad mellan honom och de andra – Oblomov är, skriver han, flegmatiker, till skillnad från de överflödiga människor som Dobroljubov jämför honom med.

En orsak till oblomoveriet är, enligt Dobroljubov, oförmåga att ge livet mening.

De är sökare som inte finner sin uppgift i livet och en anledning till deras överksamhet är att de inte förstår meningen med livet. Dobroljubov skriver att Oblomov skulle ha kunnat börja arbeta och bli någonting om han hade funnit någonting som passar honom, men han förstår överhuvudtaget inte meningen med livet och därför finner han inte sin uppgift i livet.

Dobroljubov tar Petjorin från *Geroj nasjego vremeni* som exempel på en överflödiga människa som söker mening i livet men inte lyckas finna den. I Petjorins fall kan det stämma, men inte när det gäller Oblomov. Oblomov vet mycket väl vilken typ av liv han skulle vilja leva. Han skulle vilja leva som i sina drömmar, ute på landet, äta gott, göra små utflykter, äta igen, sova middag och vara lycklig. Problemet är bara att han saknar både kraft och förmåga att förverkliga sina drömmar, vilket Dobroljubov själv har påpekat.

Hur är det då med påståendet att de har det gemensamt att de är totalt onyttiga för samhället?

Att Oblomov är onyttig för samhället är ingenting som bekommer honom. Han blir inte olycklig av att inte vara behövd, till skillnad från de andra. Han är tryggt förvissad om sitt värde i egenskap av att vara adelsmannen Oblomov och behöver inte bevisa sitt värde vare sig

för sig själv eller för någon annan.

Dobroljubov påstår att alla oblomovare har det gemensamt att de har en förkärlek för overksam lycka som inte kräver någonting av dem. Men varför skulle det då vara ett problem att inte vara behövd? Oblomov har verkligen en förkärlek för overksam lycka som inte kräver någonting av honom, men det har inte de överflödiga människorna. De överflödiga människorna är sökare, men det är inte Oblomov. De överflödiga människorna har kraften, men kan inte kanalisera den. Oblomov saknar kraft.

Trots en hel del motsägelser, landar Dobroljubov i att samhället och omständigheterna är skyldiga till Oblomovs tillstånd. Alfred Kuhn, författare och översättare, påpekar²⁸ att Dobroljubovs något naiva psykologiska analys av Oblomov grundar sig på utopiska socialisters idéer, så som Charles Fourier, som skiljde på människans egentliga natur och hur denna natur deformerades av en ohälsosam omgivning²⁹. Troligen är det så att Dobroljubov vill framföra dessa idéer och Oblomov råkar bli hans exempel.

Dobroljubov vacklar lite fram och tillbaka och skriver t.ex. att de andra oblomovarna är starka naturer, som har förstörts av ogynnsamma omständigheter, men anmärker samtidigt att Oblomov inte skulle göra någonting ens under de allra bästa omständigheter. Den psykologiska analysen av Oblomov haltar, och anledningen till att Dobroljubov har lite svårt att få ihop det beror förmodligen på att de han egentligen anklagar för oblomoveri inte är de litterära figurerna utan de idealistiska liberaler som dominerade Rysslands intellektuella liv på 1830- och 40-talen.³⁰ Ovsjaniko-Kulikovskij påpekar att Oblomov har fått sin andliga spis från 1840-talet, och att vi i en del av Oblomovs resonemang kan skymta 40-talets idealism.³¹ Dobroljubov kritiserar alltså i själva verket den tidigare generationen och anklagar dem för att vara värdelösa, onyttiga människor som bara pratar men inte gör någon nytta. Oblomov har inget behov av att delta i det offentliga livet, han präglas av en total brist på känsla för att människan är en samhällsvarelse, vilket knappast kan sägas om de liberaler som Dobroljubov kritiserar. Oblomov ser ner på folk som är aktiva i samhällslivet, medan de andra som Dobroljubov kallar för oblomovare, tvärtom var mycket aktiva i debatter etc.

²⁸ Alfred Kuhn Dobroljubov's Critique of Oblomov: Polemics and Psychology, Slavic Review, Vol 3, No1, Mar., 1971, s.93-109

²⁹ Alfred Kuhn Dobroljubov's Critique of Oblomov: Polemics and Psychology, Slavic Review, Vol 3, No1, Mar., 1971, s.98

³⁰ Kuhn, s.99

³¹ Ovsjaniko-Kulikovskij, Oblomov v russkoj kritike, s.233

Flera kritiker och författare, däribland Herzen³² och Ovsjaniko-Kulikovskij,³³ har påpekat att 40-talisternas påstådda oförmåga till handling kan tillskrivas de omständigheter under vilka de var tvungna att verka.

Den sovjetiska förklaringen

Trots att Dobroljubov menade att Oblomov var en produkt av samhället och livegenskapen lämnade han öppet för att en del av Oblomovs lättja kunde bero på hans ”natur”. Den sovjetiska förklaringen till oblomoveriet är, som väntat, att det är ett fenomen helt och hållet sprunget ur livegenskapen. Det faktum att godsägarna inte behövde arbeta gjorde dem till parasiter och denna ”klassparasitism” är orsaken till Oblomovs lättja. Det feodala, primitiva jordbruket, där arbetskraften var gratis, gav heller inte jordägarna någon drivkraft att effektivisera jordbruket. Lättjan, som uppstått ur ”klassparasitismen”, gav upphov till moralisk och intellektuell stagnation.

Lenin konstaterade att oblomoveriet i det ryska samhället var ett mycket allmänt och svårutrotat drag, som omfattade alla samhällsklasser:

Россия проделала три революции, а все же Обломовы остались, т. к. Обломов был не только помещик, а и крестьянин, и не только крестьянин, а интеллигент, и не только интеллигент, а и рабочий и коммунист (...) старый Обломов остался и надо его долго мыть, чистить, трепать и драть, чтобы какой-нибудь толк вышел.³⁴

Däremot förklarar Lenin inte hur sådana drag kan bli kvar i ett samhälle på annan grund än materialistisk.

Den etniska förklaringsmodellen

Det är svårt att finna en annan roman som har använts så flitigt för att beskriva rysk mentalitet eller ”den ryska folksjälen” som Oblomov.

1904 skrev litteraturvetaren, kritikern och lingvisten Dmitrij Nikolajevitj Ovsjaniko-Kulikovskij att godsägaren Oblomov, representanten för livegenskapen, visserligen var död, men som psykologisk figur levde han i allra högsta grad kvar, trots att samhällsförhållandena hade förändrats. Detta berodde enligt Ovsjaniko-Kulikovskij inte bara på att historien hade efterlämnat sina spår, utan också på något som ligger djupare i den ryska nationella psykologin. Det var naivt, skriver han, att tro att oblomoveriet skulle upphöra tillsammans

³² Kuhn, s.101

³³ Ovsjaniko-Kulikovskij, i Roman I.A. Gontjarova ”Oblomov” v russkoj kritike, s.233

³⁴ Fundamentalnaja elektronaja biblioteka, <http://feb-web.ru/feb/litenc/encyclop/>

med livegenskapen. Drygt fyrtio år efter livegenskapens avskaffande menade han att det stod klart att det finns vad han kallar en viljedefekt i det ryska psyket som hindrar ryssarna från att utvecklas³⁵. Visserligen är Oblomovs lättja klassbunden, men, påpekar Ovsjaniko-Kulikovskij, om man studerar andra länder så verkar inte slaveri och livegenskap besitta någon magisk kraft som ger upphov till oblomoveri.³⁶ Därav drar han slutsatsen att rötterna till oblomoveriet står att finna i djupet av den ryska psykologin och att dessa rötter med hjälp av vissa sociala förhållanden, d v s livegenskapen, förvandlats till oblomoveri. I Oblomov har ryska drag så som lättja, stagnation, brist på initiativförmåga, viljelöshet och slapphet förstörats upp till sjukliga proportioner.³⁷

En effekt av ryssens passiva läggning är en tendens till ödestro:

Наш национальный психический уклад в его нормальном виде характеризуется между прочим некоторою пассивностью волевых процессов, замедленным темпом действующей воли, и в сфере мысли это отражается наклонностью к фатализму того или другого рода.³⁸

Han hävdar att ryssarna har en tendens att förringa betydelsen av individens initiativ och roll i historien. Han kallar det för en flockmentalitet där man samtidigt överskattar stora ledares roll, är bra på att flyta med och gärna överlåter ansvar på ledaren.³⁹ Lättja var, enligt honom, en nationell sjukdom, men den var inte obotlig. Han menade att ryssarna trots allt höll på att tillfriskna.⁴⁰

³⁵ D.N. Ovsjaniko-Kulikovskij, Ilja Ilitj Oblomov, i *Roman I.A. Gontjarova "Oblomov" v russkoj kritike*, s.249

³⁶ D.N. Ovsjaniko-Kulikovskij, Ilja Ilitj Oblomov, i *Roman I.A. Gontjarova "Oblomov" v russkoj kritike*, s.247

³⁷ D.N. Ovsjaniko-Kulikovskij, Ilja Ilitj Oblomov, i *Roman I.A. Gontjarova "Oblomov" v russkoj kritike*, s.248

³⁸ D.N. Ovsjaniko-Kulikovskij, Ilja Ilitj Oblomov, i *Roman I.A. Gontjarova "Oblomov" v russkoj kritike*, s.255-256

³⁹ D.N. Ovsjaniko-Kulikovskij, Ilja Ilitj Oblomov, i *Roman I.A. Gontjarova "Oblomov" v russkoj kritike*, s.256

⁴⁰ D.N. Ovsjaniko-Kulikovskij, Ilja Ilitj Oblomov, i *Roman I.A. Gontjarova "Oblomov" v russkoj kritike*, s.257

Till försvar för Oblomov – Druzjinin om oblomoveriet

Gontjarov skrev 1879 i ”Lutjsje pozdno tjem nikogda”⁴¹, att slavofilerna inte ville ha med honom att göra på grund av hans föga smickrande porträtt av Oblomov och ännu mer på grund av hans porträtt av tysken Stolz.

Författaren och kritikern Aleksandr Vasiljevitj Druzjinin sällade sig i detta hänseende inte till slavofilerna utan ansåg att Oblomov, trots sina brister, är mycket älskvärd. Han menar i sin artikel ”Oblomov”⁴² att ett helt folk har lärt känna och lärt sig älska Oblomov, eftersom man inte kan lära känna honom utan att älska honom. Han menar också att detta folk självt är rikt på oblomoveri.

Обломова изучил и узнал целый народ, по преимуществу богатый обломовщиной, и мало того, что узнал, но полюбил его всем сердцем, потому что невозможно узнать Обломова и не полюбить его глубоко. [...] напрасно многие люди с чересчур практическими стремлениями усиливаются презирать Обломова [...] весь этот строгий суд над героем показывает одну поверхностную и быстрорпеходящую придирчивость.⁴³

Oblomoveri är inte nödvändigtvis någonting dåligt, och det är ett tecken på ytlig småaktighet att döma Oblomov. I motsats till Dobroljubov säger Druzjinin att det är meningslöst att beskylla samhället för att vara uselt som föder sådana latmaskar som Oblomov. Det ryska samhället kanske skapar sådana – men ligger det verkligen något anmärkningsvärt i det? Man kan inte beskylla ryssen för att han inte är tysk. Oblomov har andra kvaliteter. Han har en ren, barnsligt öm och godmodig rysk själ. Druzjinin talar om två helt olika Oblomov – den närmast motbjudande i den första delen, och den Oblomov som framträder senare, den som är förälskad i Olga. Den första, den motbjudande, belyser, som Druzjinin säger, många mörka sidor av ”det moderna samhället”.

Medan Dobroljubov tar Oblomov som utgångspunkt för att kritisera samhället och livegenskapen och propagera för reformer, menar Druzjinin att Oblomov belyser många mörka sidor av det moderna samhället. Tyvärr går han inte närmare in på vad han egentligen menar, men en tolkning skulle kunna vara att stackars Oblomov i och med det moderna samhällets intåg har mist sin naturliga plats i tillvaron och att det kalla, rationella samhället har gjort den älskvärde Oblomov överflödig. Det skulle alltså kunna vara det moderna samhällets fel att Oblomov har blivit apatisk. Jag tolkar Druzjinins kärleksförklaring till Oblomov som i alla fall delvis ett försvar för oblomoveriet. Hans uttryck ”люди с чересчур

⁴¹ Ivan Gontjarov, ”Lutjsje pozdno tjem nikogda”, i *Roman I.A. Gontjarova ”Oblomov” v russkoj kritike*, red. M.V. Otradin, Leningrad 1991, s. 23

⁴² A.V. Druzjinin, ”Oblomov”, i *Roman I.A. Gontjarova ”Oblomov” v russkoj kritike*, s. 106-125

⁴³ A.V. Druzjinin, ”Oblomov”, i *Roman I.A. Gontjarova ”Oblomov” v russkoj kritike*, s.112

практическими стремлениями” visar på artikelförfattarens syn på något så världsligt och småaktigt som en praktisk inställning. Kan det bli mycket mer oblomovskt än så?

Miljukov om den påstådda ryska lättjan

Författaren Aleksandr Petrovitj Miljukov skriver i artikeln ”Russkaja apatija i nemetskaja dejatelnost”⁴⁴ att det är nonsens att Oblomov skulle vara så lat och apatisk för att han är ryss. Påståendet att ryssen skulle vara lat och oförmögen till seriöst arbete har vi hört till leda, säger Miljukov. Påståendet framförs ideligen av olika ”Stolzare”. Det är enligt Miljukov inte sant och än mindre när det gäller det moderna Ryssland. Det kan först på ett ytligt plan verka, säger han, som att Oblomov tillhör de överflödiga människorna, vilkas lättja beror på miljö och omständigheter, men tittar man lite närmre så ser man att Oblomov inte är en av dem. Oblomovs apati är medfödd och dessutom oförenlig med ”den ryska naturen”.⁴⁵ För den apatiska Oblomov känner Miljukov bara förakt och han ger denna elaka beskrivning:

[...] в обломовской личности встречаем стоячую лужу, покрытую сплошной гнилью.⁴⁶

Eftersom han är apatisk av naturen kan inga reformer i världen rädda honom.

Miljukov menar att han till och med har bevis för att Oblomovs lättja och apati beror på hans natur, och inte på samhället eller uppfostran. Beviset finner han i en av Gontjarovs tidigare verk *Obyknovennaja istorija*, där Alexandr Fjodorovitj Adujev har mycket gemensamt med Oblomov och Aleksandr Adujevs onkel Pjotr Ivanovitj Adujev har mycket gemensamt med Stolz. Aleksandr Adujev är liksom Oblomov uppvuxen på landet, bortklemad och tappar liksom Oblomov fotfäste i livet efter att ha gått ut universitetet. Onkeln arbetar och står i med olika projekt och försöker leda in sin nevö på den praktiska vägen i livet, liksom Stolz försöker väcka Oblomov ur apati. Det verkar för ett tag som om Oblomov är beredd att lämna soffan för Olga, men hans svaga natur drar honom tillbaka till hans naturliga tillstånd – han gifter sig med en hushållerska och dör i sömnen av slaganfall. Det verkar som om Aleksandr Adujev, efter två hårda smällar, skall sluta sitt liv på soffan, men eftersom han har en gnutta livsduglighet i sig, tar han sig tillbaka till livet och blir mer som sin onkel, eller om vi så vill, en Stolz. Gontjarov visar härmed, enligt Miljukov, att Oblomovs lättja och apati beror på

⁴⁴ A.P. Miljukov, ”Russkaja apatija i nemetskaja dejatelnost”, i Roman I.A. Gontjarova ”Oblomov” v russkoj kritike, s.125-143

⁴⁵ A.P. Miljukov, s.130

⁴⁶ A.P. Miljukov, ”Russkaja apatija i nemetskaja dejatelnost” i Roman I.A. Gontjarova ”Oblomov” v russkoj kritike, (Leningrad 1991)s.131

själva hans natur, och inte uppfostran.

Som kontrast till Oblomov har vi den praktiska, företagsamma tysken Stolz. Gontjarov bekantar oss med Stolzs uppväxt och uppfostran för att visa hur denna pojke ”blev till”. Från modern har han fått sitt hjärta och språket, från fadern har han fått tysk ordentlighet och ett praktiskt sinne. Han fick en fri uppfostran, sprang omkring som han ville, var borta hela dagar, kom hem smutsig och med blåmärken. Det är möjligt, säger Miljukov, att en sådan uppfostran är bättre än Oblomovs, men precis som en dålig uppfostran inte kan ta död på en livlig själ, kan heller inte en bra uppfostran väcka liv i en apatisk själ.⁴⁷

Stolz är kall och praktisk och likgiltig inför sitt ”halvfädernesland”. Han vill inte tjäna nationen, utan tänker bara på egen vinning. Miljukov anser att Stolz i moraliskt hänseende är ännu mer egoist än Oblomov och att han är torr och känslomässigt apatisk. I valet mellan Stolz och Oblomov väljer Miljukov mycket hellre den sömniga, apatiska slöfocken än den kalla, ordentliga, motbjudande tysken som hela tiden resonerar hit och dit och som utifrån puritansk höghet ser ner på det ryska livet. I denna apatiska natur, maskerad av bildning och humanitet, skriver Miljukov, gömmer sig allt som är så motbjudande för oss ryssar, vår karaktär och syn på livet.

Miljukov tolkar det som att Gontjarov vill framställa Stolz som ett ideal, eftersom han låter honom, representanten för väst, rädda Oblomovka, som han ser som en allegori för Ryssland,⁴⁸ från att bli bankrutt, från att förfalla, från skojare och tar slutligen ett symboliskt farväl av Ryssland med sitt ”Prosjtjaj, staraja Oblomovka!” Nej, menar Miljukov, Stolz kan inte rädda Ryssland, och lika lite som Oblomov är en rättvis bild av Ryssland, är den motbjudande Stolz en förebild.

Oblomov och den ryska ödestron

I stället för att försöka lösa sina problem, drar sig Oblomov undan. Nathalie Baratoff menar att detta delvis kan bero på en rysk fatalism.⁴⁹ När Stolz uppmanar Oblomov att han bör skynda sig att gifta sig innan det är för sent svarar Oblomov att han ändå inget kan göra, sådant är ödet och han är ändå för fattig för att gifta sig. Ödestron återkommer ofta i romanen och den verkar också ha genomsyrat hans barndom. Oblomovs far levde enligt principen att man ska förlita sig på Gud och låta saker och ting ha sin gilla gång:

Старик Обломов как принял имение от отца, так передал его и сыну. Он хотя и жил век в деревне, но не мудрил, не ломал себе головы над разными затеями, как это делают нынешние [...] Как и чем

⁴⁷ A.P. Miljukov, s. 137

⁴⁸ Miljukov, s.141

⁴⁹ Baratoff, s. 65

засеивались поля при дедушке, какие были пути сбыта полевых продуктов тогда, такие остались и при нем. [...] Получая, без всяких лукавых ухищрений, с имения столько дохода, столько нужно было ему, [...] он благодарил Бога и считал грехом стараться приобрести больше.⁵⁰

Att genom list och förslagenhet försöka maximera sin vinst ansåg han vara en synd.

Ovsjaniko-Kulikovskij hävdade, som vi sett, att en konsekvens av ryssens passiva läggning var hans ödestro. Viljemässig lättja och viljemässig fatalism är den ryska, oblomovska viljeläggningsen.⁵¹

Påverkar en sådan ödestro Oblomov? Han tror kanske inte på sin egen kraft att förändra eller styra sitt liv? Man måste ha tålmod, förlika sig med sakernas tillstånd och bara flyta med. Så lever man livet på Oblomovka:

Ничего не нужно: жизнь, как покойная река, текла мимо их; им осавалось только сидеть на берегу этой реки и наблюдать неизбежные явления, которые по очереди, без зову, представляли пред каждого из них.⁵²

Livet förde, precis som floden, med sig det som ödet hade i beredskap. Man ska vara nöjd med det som Gud har givit en, lita till ödet och inte jäkta omkring. När Oblomov visar att han håller sig för god för att jäkta omkring, inte bara för att han inte orkar, utan för att han är för fin för det, påpekar Zachar att tyskar, de är helt annorlunda:

-Другой есть такой человек, который сам себе сапоги чистит, одевается сам, хоть иногда и барином смотрит, да врет, он и не знает что такое прислуга; послать некого – сам сбегаёт за чем нужно; и дрова в печке сам помешает, иногда пыль оботрет...
-Из немцев много этаких, -угрюмо сказал Захар.⁵³

Tysken Stolz

För den etniska tolkningen är Oblomovs tyske vän särskilt viktig. Gontjarov såg oblomoveri som ett fundamentalt ryskt karaktärsdrag, och det var därför ingen slump att han gjorde Stolz, Oblomovs antites, till halvtysk. Gontjatov menade att Ryssland och ryssen består av två motsatta ”halvor” – öst och väst. Trots Stolz ihärdiga försök att aktivera den ”västra halvan”, den ”användbara”, så är det den östra sidan, slö och drömmande, som dominerar honom.⁵⁴

Stolz är i första hand skapt för att gestalta en idé och många menar att Gontjarov misslyckades med att ge djup åt Stolz. Gerald Janecek⁵⁵ menar att detta helt enkelt berodde på att sådana som Stolz inte existerade i Gontjarovs omgivning, medan det fanns gott om sådana som Oblomov. Gontjarov erkände själv att Stolz saknade djup, men menade att idén trots allt

⁵⁰ Gontjarov, *Oblomov*, s. 63-64

⁵¹ Dmitrij Nikolajevitj Ovsjaniko-Kulikovskij, *Psichologija natsionalnosti*, S:t Petersburg 1922, s.8

⁵² Gontjarov, *Oblomov*, s.121

⁵³ Gontjarov, *Oblomov*, s. 91

⁵⁴ Diment, s. 24

⁵⁵ Gerald J. Janecek, “Some comments on Character in Oblomov”, *Scando-Slavica* vol.21, issue 1, 1975, s.41-50

var det viktiga.⁵⁶ I ett brev till en vän skriver han att han oroar sig för att Stolz är orealistisk. Samtidigt skriver han att han inte behöver några verkliga figurer eftersom det skulle kunna avleda honom från hans syfte.⁵⁷

Stolz är alltså till hälften tysk. Hans tyska far beskrivs som arbetsam, ordentlig och ganska torr och känslökall:

Немец был человек дельный и строгий, как почти все немцы.⁵⁸

Från fadern har han fått disciplin och ett praktiskt sinne. Medan Oblomov genom hela sin barndom blir överöst av kyssar dagarna i ända, får Stolz inte ens en kram av sin far när han lämnar barndomshemmet för S:t Petersburg. Han och fadern skakar i stället hand medan förargade grannar står och ser på och anser att fadern är en känslökall hedning.

Tysken som figur i den ryska litteraturen var inget nytt, det hade funnits tidigare, framförallt som komiska figurer, till exempel i Gogols *Nevskij Prospekt* och i Pusjkins *Pikovaja dama* (tysken Herman).⁵⁹ Tyskar beskrivs som präktiga och arbetsamma men ack så tråkiga.

När Ovsjaniko-Kulikovskij pratar om den ryska nationalkaraktären passar han på att påpeka att den tyska nationalkaraktären, till skillnad från den ryska, präglas av disciplin.⁶⁰

När skurkarna Muchojarov och Tarantiev sitter och dricker planerar sin komplott för att lura Oblomov på allt han äger och har, kommer Stolz på tal, eftersom han står i vägen för deras planer:

Хорош мальчик! Вдруг из отцовских сорока сделал тысяч триста капитала и в службе за надворного перевалился и ученный... теперь вон еще путешествует! Пострел везде поспел! Разве настоящий-то хороший русский человек станет все это делать? Русский человек выберет что-нибудь одно, да и то еще не спеша [...] ⁶¹

Nej, en ryss skulle aldrig få för sig att jakta omkring på det viset som Stolz gör, det är de överens om.

Stolz mor är orolig för att hennes son ska växa upp och bli för tysk, vilket för henne är synonymt med en simpel typ med grova arbetarhänder.

⁵⁶ Ivan Gontjarov, "Lutjsje pozdno tjem nikogda", i *Roman I.A. Gontjarova "Oblomov" v russkoj kritike*, s. 23

⁵⁷ Ivan Gontjarov, brev till Lchovskij, Marienbad 2 augusti 1857, *A Critical Companion* s. 142 (översättning till engelska av Brian Thomas Oles),

⁵⁸ Gontjarov, *Oblomov*, s. 119

⁵⁹ Diment, s.29

⁶⁰ Ovsjaniko-Kulikovskij, *Psichologija nationalnosti*, s. 8-9

⁶¹ Gontjarov, *Oblomov*, s. 52

Stolz – ideal eller avskräckande exempel?

Nathalie Baratoff säger att Stolz personifierar den ryske 1800-talsfilosofen Tjaadajevs euroasiatiska ideal med en tysk far och en rysk mor. Han kombinerar tysk pragmatism och energi med rysk generositet och i viss mån andlighet och att Oblomov står för det ryska som Tjaadajev och Gontjarov ville reformera, men utan att offra dess frikostighet och ”oskuld”.⁶² Slavofilerna blev, som vi sett tidigare, förargade på Gontjarov för att han gjorde ryssen lat och apatisk, medan han gav tysken en massa positiva egenskaper. Men många har ju skrivit om hur tråkig, ja till och med motbjudande de tycker att Stolz är. Bedragarna tycker illa om Stolz för att han är en förhatlig tysk som har en massa järn i elden och för Stolz mor är tysk synonymt med barbar. Miljukov skriver om hur motbjudande Stolz är och till och med Dobroljubov verkar skeptiskt inställd till Stolz. Framställs han verkligen som ett ideal? Framstår han inte som ganska kall och trist? Det står t.ex. om honom att han ibland hemföll åt puritansk fanatism:

... впадал даже, по крайней мере в спорах, в пуританский фанатизм.⁶³

Oavsett om Stolz rationella sidor ses som någonting positivt eller negativt kan man konstatera att han inte har någonting emot att umgås med en oblomovare. Han är mycket vänfast i sin relation till Oblomov.

Den psykologiska förklaringsmodellen

Jungiansk tolkning

I psykologiskt hänseende är den intressantaste delen av romanen ”Oblomovs dröm”. Nathalie Baratoff, lic. Phil. i jungiansk analytisk psykologi, argumenterar i sin bok *Oblomov – A Jungian Approach* för nödvändigheten av att även anlägga ett psykologiskt perspektiv på Oblomov. Det historiska perspektivet, där Oblomov i första hand ses som representant för det feodala Ryssland, räcker enligt henne inte till för att förklara den fascination som romanen än idag utövar på sina läsare.⁶⁴

Trots att Oblomov åtskilliga gånger blir hjälpt visar han sig oförmögen att ta hjälpen tillvara och ta sig ur sitt apatiska tillstånd. Oblomov förfaller i social rang genom att gifta sig med en

⁶² Diment, s.30

⁶³ Gontjarov, *Oblomov*, s. 162

⁶⁴ Baratoff, s. 7

kvinnan från lägre klass och dör relativt tidigt utan att ha uppnått någonting i livet.⁶⁵ Nathalie Baratoff beskriver det som att en osynlig kraft ständigt tycks rycka Oblomov bort från livet.⁶⁶ Vad är det för kraft som är så stark? Hur hamnade han i detta tillstånd av apati? Efter att ha skällt ut Zachar för att han dristat sig till att jämföra Oblomov med andra börjar Oblomov fundera över sitt liv och sin person. Detta gör honom bedrövad.

Ему грустно и больно стало за свою неразвитость, остановку в росте нравственных сил, за тяжесть, мешающую всему; и зависть грызла его, что другие так полно и широко живут, а у него как будто тяжелый камень брошен на узкой и жалкой тропе его существования.⁶⁷

Han frågar sig själv varför han är som han är och så somnar han och det är som om hans undermedvetna ger honom svaret på frågan i drömmen. Här skildras Oblomovs uppväxt. Om det är Oblomovs uppväxt så som den verkligen var eller så som hans minns den kan vi inte säkert veta.

Nathalie Baratoff pekar på att miljön i Oblomovs dröm är slående odramatisk.⁶⁸ Där finns inget sorgligt eller oväntat, ingen brottslighet och inget främmande.

[...] там моря нет, нет высоких гор, склад и пропастей, ни дремучих лесов, - нет ничего грандиозного, дикого и угрюмого.⁶⁹

Där finns ingenting som kan skrämman människan, där finns inga rovdjur och årstiderna är mycket regelbundna. En sådan miljö, menar Nathalie Baratoff, är förödande för ett barns utveckling eftersom den inte ger barnet några möjligheter att mäta sina krafter och utveckla sin vilja och styrka. En sådan miljö gör att jaget blir passivt och inte utvecklas. Undanröjandet av alla faror och konfrontationer med livet och dess problem leder till att libidon, livskraften, stagnerar.⁷⁰

Det är också i Oblomovs dröm vi får veta hur Oblomov har uppfostrats och hur föräldrar och tjänstefolk har hindrat honom från att springa omkring och leka, av ängslan för att han ska skada sig på ett eller annat sätt.

[...] ему иногда, как резвому мальчику, так и хочется броситься и переделать все самому, а тут вдруг отец и мать, да три тетки в пять голосов и закричат: -Зачем? Куда? А Васька, а Ванька [...] И не

⁶⁵ Baratoff, s. 7

⁶⁶ Baratoff, s. 7

⁶⁷ Gontjarov, *Oblomov*, s.96

⁶⁸ Baratoff, s. 45

⁶⁹ Gontjarov, *Oblomov*, s. 98

⁷⁰ Baratoff, s. 49

удастся никак Илье Ильичу сделать что-нибудь самому для себя.
[...] Ищущие проявления силы обращались внутрь и никли, увядая.⁷¹

Oblomovs moderskomplex

Enligt jungiansk psykologi finns i människans psyke en inneboende prototyp av en mor. Denna psykets undermedvetna modersbild är en av C. G. Jungs arketyper. Minnen och tolkningar som är nära förknippade med en arketyper, i detta fall Modern, kallar Jung komplex. Aktiveringen av moderskomplexet kan utvecklas positivt eller negativt. Tryggheten som modern ger och anknytningen till modern är bara ett villkor för en positiv utveckling. Om den moderliga omsorgen är för överdriven kan den leda till en hämmad utveckling och dålig förmåga att klara av mötet med världen utanför. En överdrivet ängslig bindning gör att individen inte kan bryta sig loss och skapa egna relationer, särskilt inte med det motsatta könet. Den relation som är naturlig för det lilla barnet vidmakthålls på ett sjukligt sätt och hindrar individen i hans fortsatta känslomässiga och sociala utveckling. En son som på det sättet blir fångad i sin inre moderrelation kan inte bryta sig loss, han slukas av sitt moderskomplex.⁷²

Oblomov är vad Nathalie Baratoff kallar ett klassiskt exempel på en person som lider av ett svårt moderskomplex.⁷³ Genom att överbeskydda sin son och inte låta honom möta faror förlamar modern honom.⁷⁴ För att bli vuxen måste en pojke frigöra sig från sin mor. När en pojke genomgår den processen tar han kontrollen över sin inre bild av Modern, sina medfödda förväntningar på hur en mor ska vara. Arketyper Urmodern är en symbol för det mänskliga behovet av en omhändertagande mor. Eftersom Oblomov aldrig genomgår denna mognadsprocess får denna inre bild, arketyper Urmodern, ett väldigt starkt grepp om hans psyke. Han sätter henne aldrig på plats och därför kommer hon att dominera hans psyke.

Stolz – Oblomovs skugga

Många har, som tidigare nämnts, pekat på att karaktären Stolz är för överdriven, för onyanserad för att vara psykologiskt trovärdig. Nathalie Baratoff menar att detta inte är ett problem om vi i stället ser Stolz som Oblomovs skugga.⁷⁵ Denna skugga i människans psyke

⁷¹ Gontjarov, *Oblomov*, s. 140

⁷² Anthony Stevens, *Archetype Revisited: A Natural History of the Self*, Taylor & Francis e-book, edition 2004, s.104-105, 110, 157

⁷³ Baratoff, s. 7

⁷⁴ Baratoff, s. 61

⁷⁵ Baratoff, s. 73

brukar, enligt Nathalie Baratoff, inte vara nyanserad. Genom att vara Oblomovs motsats håller Stolz upp en spegel för Oblomov och vittnar om hans potential och det liv han kunde ha levt. Skuggan löser i sig inga problem, utan är bara en kompensation – den ”olevda” andra sidan av en person.⁷⁶ Stolz överdrivna behov av kontroll, hans rädsla för fantasin och försök att stänga av allt irrationellt leder, enligt Nathalie Baratoff, till misstankar om att Stolz också slåss mot Urmodern. Om Modern inte vore ett sådant stort hot så skulle han, enligt Nathalie Baratoff, inte behöva ta till så extrema metoder.⁷⁷

Freudiansk tolkning av Oblomovs tillstånd

John Givens, bitr. professor i ryska, gör en freudiansk tolkning av Oblomovs karaktär och tillstånd. Oblomovs överdrivna sömnbehov tyder, enligt hans tolkning på en längtan till ett stadium före födseln.⁷⁸ Enligt Freud är sömnen det psykiska återupplevandet av ett liv före födseln, det vill säga i livmodern. När Oblomov ska sova måste Zachar återskapa en miljö som påminner om livmodern – dra för alla gardiner och packa in honom som ett paket, stänga alla dörrar och gå därifrån. Denna slutna omgivning ser John Givens som symbol för Oblomovs längtan efter regression. Oblomovs drömmar om barndomens Oblomovka är också uttryck för denna längtan. I dessa överöser modern honom med kyssar och hon och barnflickan uppfyller alla hans önskningar. Drömmen om Oblomovka fungerar som en fristad från verkligheten som tränger sig på. Han försöker fly från det obehag som han associerar med världen utanför: obetalda räkningar, brev från godset, förväntningar på honom etc. Neurotikern ser tillbaka i tiden och söker efter en period i livet då hans libido kunde tillfredställas och han var lycklig – enligt hans minne eller inbillning. Detta sker, menar Givens, till ett högt pris och de viktigaste beståndsdelarna av människans psyke hamnar i konflikt med varandra.⁷⁹ Dessa är detet och överjaget. De starka känslor och behov som finns i detet kan bli jaget övermäktiga. Jaget kan tillgripa lösningen att befria sig från sin ångest genom att återvända till gamla mönster som inte stämmer med individens ålder och mognad.⁸⁰ Den viktigaste personen, enligt Freud, i både infantil och vuxen sexualitet, är för mannen

⁷⁶ Baratoff, s. 73

⁷⁷ Baratoff, s. 74

⁷⁸ John Givens, “Wombs, Tombs and Mother Love: A Freudian Reading of Goncharov’s Oblomov”, i *Goncharov’s Oblomov. A Critical Companion*, red. Galya Diment, Illinois 1998, s. 93

⁷⁹ Givens, s. 94

⁸⁰ Psykologiguiden, <http://www.psykologiguiden.se/www/pages/?Lookup=regression>

modern och förblir så livet ut.⁸¹ Moderns och barnflickans drag finns urskiljbara i relationerna med Olga och Agafija och dessa relationer avslöjar oidipusnaturen i Oblomovs regressionsönskan. Slutet av boken, det vill säga döden, är konsekvensen av hans draging till det förbjudna modersobjektet, det vill säga livmodern, dit han vill återvända. Agafija är som barnsköterskan, som fysiskt tog hand om honom när han var liten, det gjorde nämligen inte modern. Hon kan tillfredsställa de av hans behov som styrs av detet. Drömmen om Oblomovka, enligt John Givens tolkning av Freud, är den ursprungliga källan till hans regressionsönskan. Stolz spelar rollen av Oblomovs överjag (Oblomov är detet) – Stolz är för perfekt för att vara trovärdig. Stolz förstår genast det omoraliska i Oblomovs och Agafijas relation, han är fullt medveten om Oblomovs sjukliga önskan om regression, men kan inte påverka honom. Stolz tar farväl som inför döden.⁸² Oblomov gifter sig med Agafija och regressionen är därmed fullbordad. Oblomov är dömd. Han dör fridfullt i sängen. Oblomov lyckas inte slå sig fri från modern, och han får lida för det.

Litteraturkritikern Dmitrij Pisarev skrev, långt före freudianska och jungianska tolkningar av Oblomov, att Oblomov är fast i ett barndomstillstånd; bortskämd, bortklemad och därför försvagad såväl moraliskt som psykiskt. De överflödiga människorna var, enligt Pisarev, antingen ”mentala dvärgar” eller eviga barn.⁸³

Enligt författaren V. S. Pritchett har vi alla en hemlig önskan att få vara passiva. Han beskriver Oblomov som en martyr, som får bära denna vår hemliga önskan, en önskan som vi till skillnad från Oblomov förnekar.⁸⁴

⁸¹ Givens, s. 95

⁸² Givens, s. 102

⁸³ Alexandar Michailovic, ”That Blessed State”: Western and Soviet Views of Infantilism, i *Goncharov's Oblomov. A Critical Companion*, red. Galya Diment, Illinois 1998, s. 51

⁸⁴ Alexandar Mihailovic, ”That Blessed State: Western and Soviet Views of Infantilism”, i *Goncharov's Oblomov - A Critical Companion*, red. Galya Diment, Northwestern University Press, Evanston, Illinois 1998, s. 52

Några övriga infallsvinklar

Zachar och andra lättingar – nationalkaraktär eller klassperspektiv?

Oblomov är inte den enda lata karaktären i romanen. Om hans odräglige bekant Tarantiev får vi veta att han var bra på att prata, men så fort någonting ska göras är han som förbytt:

Дело в том, что Тарантьев мастер был только говорить; на словах он решал все ясно и легко, особенно что касалось других; но как только было двинуть пальцем, тронуться с места – словом, применить им же созданную теорию к делу и дать ему рпактический уход [...] он был совсем другой человек: тут его не хватало – ему вдруг тяжело делалось, и нездоровилось, то неловко [...] ⁸⁵

Men den lataste jämte Oblomov är Zachar. Han är nästan lika lat som sin husbonde – han undviker arbete in i det sista och när han väl gör någonting gör han det motvilligt och halvdant. Lägenheten där de bor har inte städats på flera år. Om Oblomov är lat eftersom han aldrig behövt arbeta, vad beror då Zachars lättja på? Kan man se honom som ett argument mot den historiska eller marxistiska tolkningen? Självaste Lenin konstaterade att oblomoveriet var ett fenomen som omfattade alla samhällsklasser, men hur han föreställde sig att detta drag hade spritt sig till de lägre samhällsklasserna får vi tyvärr ingen förklaring på. Kan man tolka detta som att självaste Lenin frångick en marxistisk förklaring? Är det för att lättja verkligen är en del av den ryska nationalkaraktären? Ovsjaniko-Kulikovskij menar ju det,⁸⁶ att lättja helt enkelt är en del av den ryska nationalkaraktären. Denna nationalkaraktär har visserligen skapats av *bland annat* livegenskapen. Men den omfattar alla samhällsklasser och kan därför sägas vara ett ryskt karaktärsdrag.⁸⁷

Men man kan lika gärna använda Zachar för att argumentera för en historisk tolkning – lättjan, i hans likväl som Oblomovs fall, beror på livegenskapen – Zachar är lat eftersom han, liksom Oblomov, faktiskt har sin försörjning tryggad. Han får visserligen stå ut med okvädningsord och en och annan utskällning från sin husbonde, men han behöver inte oroa sig för att bli avskedad. Vi får också veta att Oblomovs bönder är lata, i alla fall enligt Oblomov, eftersom han ligger och funderar på hur han ska få bukt med deras lättja:

Он [...] придумал новую меру, построже, против лени и бродяжничества крестьян [...] ⁸⁸

Eller är Zachar ett argument för den psykologiska tolkningen? Han har fått lära sig att fint folk inte arbetar, och även om han själv visserligen är tvungen att arbeta så vill han i största

⁸⁵ Gontjarov, *Oblomov*, s. 38

⁸⁶ Ovsjaniko-Kulikovskij, i *Oblomov v russkoj kritike*, s.242

⁸⁷ Ovsjaniko-Kulikovskij, i *Oblomov v russkoj kritike*, s.243

⁸⁸ Gontjarov, *Oblomov*, s.75

möjliga mån efterlikna sin husbonde. Även Zachar har, liksom Oblomov, naturligtvis påverkats av sin uppfostran. Han har fått lära sig att hans främsta uppgift inte är att göra nytta, utan att vara en lyxartikel som sprider aristokratisk glans över hushållet.

Захар, отсужив в молодости лакейскую службу в барском доме, был произведен в дядьки к Илье Ильичу и стех пор начал считать себя только предметом роскоши, аристократическою принадлежностью дома, назначенною для поддержания полноты и блеска старинной фамилии, а не предметом необходимости.⁸⁹

Kanske är det också ett sätt för Zachar att hävda sig gentemot Oblomov att vägra arbeta eller att utföra arbetet slarvigt?

Det förlorade paradiset Oblomovka

Kan man tänka sig att allt kanske hade varit frid och fröjd om Oblomov bara lyckats ta sig samman och flyttat tillbaka till Oblomovka och levt som på fars och farfars tid? Eller hur hade Oblomovs liv sett ut om han aldrig hade flyttat till S:t Petersburg? Nathalie Baratoff menar att det bara är möjligt att leva som på Oblomovka för den som är helt omedveten. När Oblomovs medvetande utvecklas, om än bara lite, förvandlas hans utopiska Oblomovka till ett förlorat paradiset.⁹⁰ Oblomov har fått en utbildning och kommit i kontakt med världen utanför och det är tillräckligt för att han inte ska kunna leva samma liv som sina föräldrar. Därmed är Nathalie Baratoff inne på samma linje som Kelly Hamren, som talar om hur den ryska adelsmannen hamnade mellan två stolar – han är tillräckligt västerländsk eller modern för att ha berövats sin oskuld, men inte tillräckligt för att kunna leva ett modernt, västerländskt liv.

Nathalie Baratoff pekar på att de drömmar Oblomov har i unga år om att tjäna fosterlandet eller kanske bli en stor filosof, börjar blekna när han flyttar till huvudstaden. Han möter byråkrati, ytlighet, jäkt och tomhet och blir desillusionerad.⁹¹ Stämmer det att han är desillusionerad? Inte på något medvetet plan, anser jag, då hade han förmodligen blivit olycklig och börjat dricka eller på något annat sätt leva självdestruktivt. Så som kan ske bland folk som får sin ”primitiva” kultur förstörd av modernitet. Är inte hans filosofiska resonemang om alltings meningslöshet bara svepskäl, ett sätt att rättfärdiga sitt sätt att leva? Att säga att han är desillusionerad är nog för mycket, det är inte på ett medvetet plan, men visst har han svårt att finna en plats i tillvaron.

Oblomovs föräldrar däremot, levde omedvetna och lyckliga på Oblomovka och funderade inte på meningen med livet:

⁸⁹ Gontjarov, *Oblomov*, s. 73

⁹⁰ Baratoff, s. 71

⁹¹ Baratoff, s. 65

Они никогда не смущали себя никакими туманными умственными или нравственными вопросами оттого всегда и цвели здоровьем и весельем, оттого там жили долго[...] ⁹²

Det för dem självklara var inte längre självklart och det som var omedvetet hotade att bli medvetet.

Diskussion

Vad handlar diskussionen kring Oblomov och oblomoveriet om egentligen? Vad säger den om det ryska samhället i mitten och slutet av 1800-talet? Ytterst handlar diskussionen om politik under en övergångsperiod i Rysslands historia: vilken väg ska Ryssland välja? Om Oblomov är lat ”av naturen”, dvs. om det handlar om en personlig sjukdom som finns i alla samhällen och tider, så har karaktären ingen samhällelig betydelse, vilket t.ex. Miljukov och Protopopov, menar. Protopopov kallade Oblomov kort och gott för ”urod”. ⁹³ Om man accepterar den beskrivningen av Oblomov kan man inte använda honom som ett argument för nödvändigheten av reformer. Miljukov anser visserligen att reformer är nödvändiga, men varnar för att försöka härma väst. Bilden av Ryssland och ryssarna som efterblivna är, menar han, djupt orättvis. Druzjinin däremot, tycker att det är en träffande bild av Ryssland. Oblomovs lättja kanhäröra från samhällsförhållanden, men han anser inte att Oblomov lider av några allvarliga brister. I sina slutsatser tycks han vara inne på ungefär samma tankegång som Miljukov – alternativet att bli som Stolz är trots allt ännu värre. Vi ska inte gå samma väg som väst, vi måste gå vår egen väg, behålla det ryska och reformera försiktigt. Slavofilerna retade sig på Gontjarov eftersom de ansåg att han hade gett en så negativ bild av det ryska och en alldeles för positiv bild av det västerländska genom porträttet av tysken Stolz. Så här i efterhand kan det tyckas lite väl hårt mot Gontjarov eftersom han faktiskt inte ger en ensidigt negativ bild av Oblomov, han har en kristallklar god själ, ett gott hjärta och många goda egenskaper, och Stolz framstår inte som särskilt sympatisk. Det fanns ingen plats i hans hjärta för fantasi och han är så snål med sina känslor att han kallas för egoist. Känslomässigt lever han på sparlåga:

Он знал цену этим редким и дорогим свойствам и так скупно тратил их, что его звали эгоистом, бесчувственным. ⁹⁴

Han är rädd för fantasin och i hans själ finns ingen plats för drömmar:

⁹² Gontjarov, Oblomov, s.121

⁹³ Innokentij Fjodorovitj Annenskij, ”Gontjarov i ego Oblomov” i *Roman I.A. ”Oblomov” v russkoj kritike*, s.226

⁹⁴ Gontjarov, Oblomov, s. 162

Больше всего он боялся воображения [...] Мечте, загадочному, таинственному не было место в его душе.⁹⁵

Nathalie Baratoff framför en teori om att Oblomov kan ses som en protest mot västerlandiseringen av Ryssland och att han får ta ut svängarna så starkt i ren protest mot det västerländska, mot moderniteten. Gontjarov tar farväl av det gamla Ryssland, Stolz ”vinner”, men är det inte också en kärleksförklaring till den epok som är på väg bort? Farväl, älskade gamla Oblomovka/Ryssland, vi kommer att sakna dig! Och hur går det för Olga som väljer Stolz, dvs. väst? Blir hon lycklig? Nej, knappast.? Hon känner att något viktigt saknas i livet, hon hittar inte riktigt hem. Dobroljubov skulle i den här debatten kunna ses som en typisk zapadnik – ut med det gamla ryska eländet och in med det nya, västerländska! Hans dom över det ryska samhället är hård: se sådana missfoster som samhället skapar – nu måste vi se till att bli kvitt sådana här efterblivna sidor av det ryska samhället! Som t.ex. Pisarev påpekar⁹⁶ blev många vid denna tid skönlitterära författare för att de inte kunde bli samhällsdebattörer – det här var deras sätt att syssla med förtäckt samhällsdebatt. Kanske förklarar detta en viss otydlighet i deras resonemang? De kunde inte skriva rakt ut: avskaffa tsaren, jaga bort allt gammalt ont och inför demokrati, om man var av den ståndpunkten. Därmed inte sagt att Gontjarov i själva verket skulle ha velat bli samhällsdebattör hellre än skönlitterär författare. Han ger visserligen Dobroljubovs artikel ”Tjto takoje oblomovsjtjina?” sitt gillande, men säger samtidigt att han inte riktigt vet vad han har skrivit och varför. ”Jag lyssnar glupskt på all kritik eftersom jag inte är riktigt säker på vad jag har skrivit”, som han säger i ett brev till litteraturkritikern Annenkov,⁹⁷

Men kanske Dobroljubov hellre skulle ha velat bli samhällsdebattör än litteraturkritiker? Därför är han inte så noga med nyanserna, detaljerna, det litterära värdet eller om Oblomov är en psykologiskt realistisk figur. Det viktiga är att han får en anledning att kritisera det, som han såg det, efterblivna ryska samhället och livegenskapen och propagera för reformer. Oblomov kom ut två år före livegenskapens avskaffande. Det historiska skedet bidrog till att debatten kring romanen i hög grad kom att bli politisk. Jag tror att Gontjarov själv i första

⁹⁵ Gontjarov, Oblomov, s161

⁹⁶ Dmitrij Ivanovitj Pisarev, ”Oblomov” i *Roman I.A. Gontjarova ”Oblomov” v russkoj kritike*, s.83

⁹⁷ brev till Annenkov, i *Goncharov's Oblomov - A Critical Companion*, red. Galya Diment, Northwestern University Press, Evanston, Illinois 1998, s. 149

hand ville skildra ett fenomen som han såg runt omkring sig, i sig själv och i andra och upplever inte att han hade en agenda. Det är ingen politisk roman, i alla fall ingen pamflett. Han skildrar inte en ”klassfiende”, en fiende till Rysslands utveckling eller något i den stilen, utan han skildrar helt enkelt ett fenomen som han är väl bekant med och han skildrar det med värme och kärlek. Om romanen hade varit tydligt politisk har jag svårt att tänka mig att den hade överlevt och funnit läsare idag, den hade känts väldigt daterad. Vem orkar läsa svenska politiska romaner från 70-talet? I den första delen av romanen skildras Oblomov med humor, han är en komisk figur och här finns tydliga gogolska inslag. I den senare delen av romanen skildras Oblomov mer kärleksfullt, vi kommer närmare inpå Oblomov och förstår honom bättre vilket gör att han i mindre utsträckning än i den första delen blir en representant för sin klass och för en epok som är på väg bort eller för det ryska. Det psykologiska perspektivet känns mer relevant i den senare delen och klass och historia men även det etniska perspektivet känns mer relevant i första delen. Stolz förblir genom hela romanen i första hand en representant – för väst och moderniteten.

När de psykologiska tolkningarna tillkom var den politiska diskussionen kring Oblomov för länge sedan överspelad. Därför kan uttolkarna anlägga, enligt vad de själva anser, mer allmänmänskliga perspektiv. Det ironiska är att dessa i sin tur, i ett längre tidsperspektiv, blir väldigt daterade, inte minst det freudianska med sina teorier om längtan till livmodern och förbjudna sexuella tankar. Om man ska hitta något mer rimligt i den freudianska tolkningen är det kanske teorin om Stolz som Oblomovs överjag. I den jungianska motsvarigheten ses Stolz som Oblomovs skugga och fungerar som en balanserande kraft som påminner Oblomovs jag om hans potential. Även i den jungianska tolkningen kan *termerna* kännas krystade, men där känns kärnan trots allt relevant, till skillnad från den freudianska teorin i sin helhet. Bakom de krystade termerna finns hos Nathalie Baratoff ett allmänpsykologiskt perspektiv som inte är särskilt kontroversiellt. Oblomov har helt enkelt blivit bortklemad och överdrivet skyddad från sin omgivning. Han lyckas aldrig ta sig ur moderns grepp och blir helt enkelt aldrig vuxen. Alla modeller har relevans och det går inte att dra någon skarp gräns mellan de olika perspektiven. Den som anlägger ett etniskt perspektiv måste rimligtvis erkänna att det etniska i sin tur har skapats av i alla fall delvis historiska faktorer och även den som anlägger ett psykologiskt perspektiv måste se till den historiska miljö som gjorde det möjligt för en sådan karaktär att utvecklas. På motsvarande sätt kan den som anlägger ett historiskt perspektiv inte bortse från det psykologiska, då historien inte kan verka direkt på människan, utan via det psykologiska.

Sammanfattning

Mitt arbete kring Oblomovs lättja har inte resulterat i några revolutionerande nyheter vad det gäller forskning om Oblomovs lättja. Mitt bidrag till forskningen är att jag använt och prövat tre olika förklaringsmodeller för min forskningsfråga. Det finns således ett metodiskt bidrag. Jag har valt tre olika modeller som jag prövar på ett begrepp, Oblomovs lättja. Jag har studerat om det finns stöd för dessa förklaringsmodeller, om de är användbara och framför allt om de bidrar till ny kunskap om begreppet.

Dessa tre modeller värderar jag nu i min sammanfattning. Det är endast en av mina förklaringsmodeller som jag inte anser bidrar till att ge ny kunskap om fenomenet Oblomovs lättja. Inom den psykologiska modellen finns i min studie två delar, en jungiansk och en freudiansk modell. Jag anser att den freudianska modellen inte är användbar. Man använder där mycket konstlade förklaringar och ser på det sättet en rad fenomen som jag inte finner stöd i romanen.

Den historiska förklaringsmodellen kan man inte bortse ifrån. Den speciella form av lättja som Oblomov representerar är både tids- och platsbunden. Den kan knappast ha uppstått i någon annan tid eller kontext. Men även om det är Oblomovs klass som möjliggör den extrema lättjan, d.v.s. att han inte behöver arbeta för att överleva, räcker det ensamt inte som förklaringsmodell. Det finns också andra lättingar i romanen. De andra lättingarna har inte de ekonomiska förutsättningarna att kunna lägga sig på soffloppet och deras form av lättja är inte lika extrem, men det är tydligt att lättjan finns i alla samhällsklasser i romanen. Detta leder in på den etniska modellen som också är svår att bortse ifrån. Gontjarov använder själv det etniska perspektivet genom att han har skapat tysken Stoltz som Oblomovs motsats. Den jungianska modellen är användbar som en allmänpsykologisk tolkningsmodell. Den jungianska terminologin är visserligen en aning krystad, men skalar man bort den och ser vad som ligger bakom så framstår det inte som kontroversiellt. Sammanfattningsvis har jag prövat tre modeller och finner att dessa är användbara bortsett från den psykologiska modellens freudianska del. Under arbetets gång har en aspekt kommit upp som jag kallat för: Det förlorade paradiset. Det handlar om Oblomovs möte med moderniteten. Han hamnar mellan två världar: Vad händer när han lämnar men samtidigt längtar tillbaka till idyllen på landsbygden? Kort sagt: mötet med moderniteten är en spännande aspekt av detta tema, som jag i en kommande studie skulle kunna tänka mig att fördjupa mig i.

Referenser

Primärlitteratur

Gontjarov, Ivan Aleksandrovič, *Oblomov*, Astrel, Moskva 2011

Sekundärlitteratur

Baratoff, Nathalie, *Oblomov – A Jungian Approach. A Literary Image of the Mother Complex*, Verlag Peter Lang AG, Bern 1990

Berdjajev, Nikolaj, *Sudba Rossii*, Sbornik statej, 1914-1917, Elektronnaja biblioteka Royallib.ru

Dmitrij Nikolajevič Ovskaniko-Kulikovskij, *Psichologija natsionalnosti*, Vremja, S:t Petersburg 1922

Frank, Joseph, *Being and Laziness*, The New Republic, januari 2007

Hamren, Kelly, *The Eternal Stranger. The superfluous Man in Nineteenth-Century Russian Literature*. A Thesis Submitted to the Faculty of the Scholl of Communication in Candidacy for Degree of Master of Arts in English, 2011, Liberty University, Lynchburg, Virginia

Kuhn, Alfred, *Dobroliubov's Critique of Oblomov: Polemics and Psychology*, Slavic Review, Vol 3, No1, Mar., 1971, s.93-109

Anthony Stevens, *Archetype Revisited: A Natural History of the Self*, Taylor & Francis e-book, edition 2004, s.104-105, 110, 157

http://books.google.se/books?id=r51TqjganZ8C&printsec=frontcover&hl=sv&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Goncharov's Oblomov - A Critical Companion, red. Galya Diment, Northwestern University Press, Evanston, Illinois 1998

Roman I.A. Gontjarova "Oblomov" v ruskoj kritike, red. M.V. Otradin, Izdatelstvo Leningradskogo universiteta, Leningrad 1991

Sobranije russkich poslovits i pogovorok o trude, red. Nikolaj Lobanov, Nestor-Istorija, 2011